

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Reena Ailt

**HARIDUSLIKU ERIVAJADUSEGA KUTSEKOOLI
LÕPETANUD TÖÖTURUL PÄRNUMAA
KUTSEHARIDUSKESKUSE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Tiiu Kamdron

Pärnu 2013

Soovin suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “....” a.

TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse osakonna juhataja

Tiiu Kamdron

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS	3
1.HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA INIMESED TÖÖTURUL.....	5
1.1 Hariduslik erivajadus	5
1.2 Haridusliku erivajadusega noor kutsehariduses	7
1.3 Erivajadusega inimeste võimalused tööturul	13
2. UURIMUS HARIDUSLIKU ERIVAJADUSEGA KUTSEKOOLI LÕPETANUTEST TÖÖTURUL.....	19
2.1 Uuringu meetod ja valim.....	19
2.2 Uuringu tulemused	20
2.3 Ettepanekud.....	28
KOKKUVÕTE.....	30
VIIDATUD ALLIKAD	32
LISAD	34
Lisa 1. Küsitlus Pärnumaa Kutsehariduskeskuse õpilastele	34
Lisa 2. Küsitlus Pärnumaa ettevõtetele	36
SUMMARY	38

SISSEJUHATUS

Hariduslike erivajaduste teema on autori arvates aktuaalne, kuna sageli kardetakse tööle võtta erivajadusega inimene, sest sellega võib kaasneda lisakulutusi ettevõtte jaoks ning erivajadusega inimestel on tihti peale raskem endale sobivat tööd leida seepärast, et nemad jäävad paraku konkurentsist tahapoole.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on välja selgitada Pärnumaa Kutsehariduskeskuse haridusliku erivajadusega õpilaste arvamused enda edasiste töösoovide- ja võimaluste kohta ja tööandjate valmisolek võtta tööle erivajadusega inimene.

Selles koolis õpivad keskendumis- ja tähelepanuraskustega, autistlikud, erinevate terviseprobleemidega ning puudega õpilased, kes kõik vajavad tuge ning lihtsustatud õppeprogrammi, et omandada valitud eriala. Erivajadusega õpilaste rühmad on koolis alates 1997. aasta 1. septembrist. 1. septembrist 2013 õpib Pärnumaa Kutsehariduskeskuse kolmes rühmas kokku 34 haridusliku erivajadusega õpilast.

Käesoleva töö uurimisülesanded on järgmised:

- selgitada välja haridusliku erivajadusega kutsekooli õpilaste võimalikud probleemid töölesaamisel ning nende valmisolek tööturule minekuks
- selgitada välja tööandjate valmisolek võtta tööle erivajadusega kutsekooli lõpetanu
- selgitada tööandjate võimalused erivajadusega inimese abistamiseks töökohal

Et täita uurimisülesandeid kasutas autor kvantitatiivset meetodit, koostades kaks küsimustikku, millest üks saadeti Pärnumaa Kutsehariduskeskuses õppivatele

haridusliku erivajadusega õpilastele ning teine küsitlus Pärnumaa suurematele tööandjatele.

Teoreetilise ülevaate andis töö autor erinevate erialaste kirjandusteoste kaudu, samuti on kasutatud mitmeid internetiallikaid ning mitut erinevat seadusallikat.

Töö koosneb kahest osast. Esimeses osas antakse ülevaade, mida tähendab sõnapaar hariduslik erivajadus, tuuakse välja ajaloolised momendid, haridusliku erivajadusega inimesed kutsehariduses ning tööturul. Teises osas tuuakse välja kvantitatiivse uuringu käigus saadud uurimistulemused ja ettepanekud.

Töös kasutatud põhimõisted:

hariduslik erivajadus – õpilase vajadus, kelle eriline andekus, õpiraskused, terviserike, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õppes eemal viibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õpikeskkonnas (õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed kommunikatsioonid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid ja muu selline) või taotletavates õpitulemustes (Erivajadusega laps 2013).

1. HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA INIMESED TÖÖTURUL

1.1 Hariduslik erivajadus

Eriharidus kasvas algselt välja teadlikkusest, et mõned lapsed nõuavad tavaharidusest teistlaadi hariduse omandamist, et saavutada oma potentsiaal. Selle mõiste juured ulatuvad Euroopasse, 1700.-ndasse aastasse, kui pioneerid üritasid alustada hariduslike erivajadustega laste õpetamist. Üks pioneeridest oli Jean-Marc-Gaspard Itard, Prantsuse raviarst, keda hinnati kui erivajadusega hariduse isa. Itardi kõige olulisem töö oli tema katse aidata niinimetatud Aveyroni metsikut poissi, kes leiti 1799. aastal Prantsusmaa metsadest ja sai hiljem oma nimeks Victor. Tal oli vaimne alaareng ja ta oli elanud inimkeskkonnast pikka ega eemal. Itard õpetas Victorile selliseid asju, mida tavaliselt lapsed õpivad oma perekonnalt ja koolis. Itard lindistas õpetamistehnikadetaile, mida ta kasutas ja asjakohaseid filosoofiaid koos Victor'i progressiga. Paljud neist tehnikatest on kasutusel ka tänapäeval (Poon-McBrayer: 2002).

Mõiste „hariduslik erivajadus“ (ing. keeles *special educational need*) väga ulatuslik levik sai tõuke Suurbritannias 1978. a. avaldatud nn „Warnocki raportist“ ja sellele 1980. aastal järgnenud „White Paper“ist“, mis on üks tõsisemaid katseid eemalduda haridussüsteemi kontekstis õpilaste grupeerimise ja klassifitseerimise alusel sildistamisest. See oli püüd, mille eesmärgiks oli sügavalt lapsekeskne lähenemine, kuid mille laialdane rakendamine on kaugel selle esialgsest visioonist. Mõlema dokumendi üks peamisi ideid oli sel ajal Suurbritannias kasutusel olnud (ja tegelikkuses ka pea kõikides Euroopa riikides senini kasutusel oleva) vaegustega õpilaste meditsiiniliste diagnooside alusel klassifitseerimise lõpetamine. Mõlemas dokumendis rõhutatakse, et kõige olulisem ülesanne erihariduses on lapse hariduslike erivajaduste identifitseerimine, sest seni kasutusel

olnud meditsiinilisel mudelil tuginev klassifitseerimine ei võimalda selgelt järeldada, millised erivajadused lapsel haridussüsteemi kontekstis on (Kanep 2008: 10).

Hariduslike erivajadustega on õpilane, kelle eriline andekus, õpiraskused, terviserike, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õppes eemal viibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õpikeskkonnas (õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed kommunikatsioonid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid ja muu selline) või taotletavates õpitulemustes (Erivajadustega laps 2013). Haridusliku erivajadusega õpilasena käsitleme kõiki õpilasi, kes põhihariduse omandamisel on nõustamiskomisjoni soovitusel õppinud kohandatud õppekava järgi või õppinud erivajadustega õpilaste koolis/klassis (Erivajadusega õppijad... 2013). Paljudes maades tehtud uuringute põhjal on ilmnunud, et õpiraskusi esineb 15% – 20%-l normi piirides oleva IQ-ga õpilastel (Õpiraskused 2013). Oluline on märkida, et kõik lihtsustatud õppekaval õppinud noored ei ole tingimata vaimse peetusega (Erivajadusega õppijad...2013).

Õppija psüühiline seisund mõjutab nii tema õpivõimet kui ka õpistuatsiooni ning suhteid. Haigus vähendab lapse tegevussuutlikkust ja psüühilist vastupidavust ning väsimus on veelgi kergem tulema. Teistest kiiremini väsivad näiteks epilepsia, diabeedi, vereringehäirete, allergia või kroonilise hingamisteede põletiku all kannatavad lapsed. Sagedased enesetunde halvenemised võivad vähendada õpimotivatsiooni ja põhjustada periooditi õppimises raskusi, mistõttu vajavad need lapsed tagasilanguste ületamiseks ajutist õpiabi, julgustust ja koolitöös säästvat režiimi, vähemalt haigusjärgsel perioodil (Martinson 2010: 23).

Omaette erivajadustega õpilaste grupi moodustavad oma käitumist mitte kontrollida suutvad, impulsiivsed, labiilsed õpilased. Olles pidevalt kas vastuolus või enesekaitstes, otsivad nad tähelepanu ja tunnustust. Vähene interaktsioon, ühekülgne kommunikatsioon, kalduvus agressiivsusele või sattumine ohvriks on niisuguste noorte puhul takistuseks kohanemiseks koolis ja ametiõppes. Nooremas eas omandamata enesekontrollioskused, koostöövõtted ning vajalik motiveeritus

pannakse kutseõppes kõvasti proovile, sest siin eeldatakse üldhariduskoolis omandatu olemasolu. Nende hulgas on kehva sotsiaalse taustaga noori, kelle kasvutingimused ei ole võimaldanud potentsiaaliarengut, aga ka erineva keele- ja kultuuritaustaga õppijaid, kes pole suutnud kohaneda tavakooli tingimustes. Seega, koolidesse satuvad väga erinevate vajaduste ja sageli ka kaasnevate sotsiaalsete probleemidega õpilased, mistõttu koolide funktsioonid pelgalt hariduse andmisest laiemad on (Erivajadusega õppijad... 2013).

Heaolutunnet koolis mõjutavad suhted kaasõpilaste ja õpetajatega ning kindlasti mõjutab seda konkreetse valdkonna õppeaines toimetulek. Motivatsiooni nõrkus või puudumine teeb õppimise raskeks. Õpiraskusi kogeva õpilase motivatsioon võib olla tavapärasest nõrgem väga erinevatel põhjustel ja seetõttu tuleb motivatsiooni tekkimise ja kadumise konkreetseid ilminguid lähemalt tundma õppida. Motivatsioon ja koormus on läbipõimunud õpitegurid. Õpiraskusi kogev laps võib olla vaimse koormuse suhtes tavapärasest tundlikum ja vajada selle talumiseks rohkem individuaalset tuge, sest ta peab õppetükkide tegemisel rohkem pingutama ja väsib seetõttu kiiremini (Martinson 2010: 90). Keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning eriabi vajavatele inimestele tagab kohalik omavalitsus võimaluse õppida elukohajärgses koolis. Vastavate tingimuste puudumisel tagavad riik ja kohalik omavalitsus õigusaktides ettenähtud korras ja tingimustel neile õppimisvõimalused selleks loodud õppeasutustes. Kasvatuse eritingimusi vajavatele lastele tagavad riik ja kohalik omavalitsus võimaluse õppida selleks loodud õppeasutustes, kindlustades nende täieliku ülalpidamise õigusaktides ettenähtud korras ja tingimustel (Eesti Vabariigi haridusseadus 1992).

1.2 Haridusliku erivajadusega noor kutsehariduses

Euroopas ja kogu maailmas pööratakse viimastel aastatel üha enam tähelepanu kaasava hariduspoliitika rakendamisele ja sotsiaalse kaasatuse tagamisele, mis tähendab, et igale lapsele on tagatud võrdsed võimalused juurdepääsuks võimetekohasele ja kvaliteetsele haridusele ning on rakendatud vajalikud meetmed

hariduslike erivajadustega laste kaasamiseks ühiskonda. Miks kaasav haridus? Sellepärast, et maailm muutub ning sellepärast, et moraalseid väärtusi on hakatud ümber hindama ja stereotüüpset mõtlemist eksponeeritakse üha vähem. Paljude riikide kogemused osutavad, et hariduslike erivajadustega laste ja noorte kaasamine õnnestub kõige paremini kaasavates koolides, kus saavad õppida (peaaegu) kõik kogukonna lapsed. Sellises koolikeskkonnas on õpilaste edasijõudmine ja sotsiaalne kaasatus kõige suurem. Hariduspoliitiliselt on ka Eesti kaasava hariduse põhimõtted omaks võtnud (Kivirand 2010). Igal lapsel on õigus haridusele, mis arendab välja lapse vaimsed ja kehalised eeldused ning kujundab tervikliku isiksuse, sealhulgas: 1) kasvatab lugupidamist vanemate, kaasinimeste, iseenda ja kõige elava vastu; 2) õpetab austama emakeelt, eesti rahvuskultuuri ning teisi keeli ja kultuure; 3) valmistab ette iseseisvaks eluks vabas ühiskonnas sallivuse, võrdõiguslikkuse ja inimõiguste austamise vaimus; 4) õpetab hoidma loodust, elukeskkonda ja oma tervist (Eesti Vabariigi lastekaitse seadus 1992). Osalemine haridusel annab inimesele nii teadmisi ja eneseväärikust kui ka äratundmise, milline töö võiks teda kõige rohkem motiveerida ning saada kutsumuseks. Lisaks mõjutavad haridusvalikud tänapäeval märkimisväärselt hilisemat tööalast edukust. Kõrgema haridustasemega kaasnevad nii parem palk kui ka suurem tõenäosus õpingute järel tööd leida (Linno 2010: 7). Kool koostöös riigi ja õppija elukohajärgse valla või linnaga loob erivajadusega õppijale tingimused kutseõppeks, arvestades võimaluste piires õppija soove, erivajaduste spetsiifikat ning võimalusi sobiva töö leidmiseks. Õppeasutus võib erivajadusega õppijatele rakendada kutseõppeks ettevalmistavat moodulit sotsiaalsete oskuste suurendamiseks ja võimalikult iseseisva toimetuleku toetamiseks (Erivajadusega isikute kutseõppes.....2006). Hariduse arengukavade koostamisel lähtutakse kõigi laste huvidest, kuid erilist tähelepanu tuleb pöörata neile, kes teistest enam mitmesugust tuge vajavad. Viimasel ajal on kasvatusteaduses kasutusele tulnud termin kaasav haridus (inclusive education), mis eelkõige tähendab hariduse kättesaadavust kõigile, võimalikult kõigi laste kaasamist elukohale lähimasse tavakooli õppima. Erivajadustega laste kaasamist peetakse tähtsaks nii nende sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks kui ka ühiskonna demokratiseerimise seisukohast (Tiirmaa 2007: 19).

Nii nagu kõigil teistel, on ka erivajadustega noortel kutsealane koolitus-ettevalmistus tööturul konkureerimiseks. Seetõttu on sobiva eriala valik tähtis küsimus. Alati ei saa valida kõige huvitavamat eriala, kuna erialal vajaliku pädevuse saavutamiseks võib puude olla takistuseks ja seetõttu konkurentsivõime küsitav. Teadmiste ja oskuste kvaliteet on see, mis määrab ja avab võimalused tulevasse tööellu (Kukk 2000: 56). Seadusega on tagatud ka erivajadusega noorte õigus jätkata haridusteed järgmisel tasemel. Kutseõppeasutus loob koostöös koolipidaja, riigi ja õppija elukohajärgse valla või linnaga erivajadusega õppijale tingimused kutseõppeks, püüdes arvestada õppija soove, erivajaduste spetsiifikat ning sobiva töö leidmise võimalusi (Kivirand 2013).

Lihtsustatud õppekavaga kutseharidusõpe ja toimetuleku õppekavaga kutseharidusõpe tagavad erivajadusega noorele võimaluse omandada esmast kutseharidust. Lihtsustatud õppekavaga kutseharidusõppesse võetakse vastu neid noori, kel on põhiharidus omandatud lihtsustatud programmi järgi. Toimetuleku õppekavaga kutseharidusõppesse võetakse vastu neid, kes on põhihariduse omandanud toimetuleku õppekava alusel (Kivirand 2013). Kutseõppesse tuleb põhikoolist erinevate võimete ja õpistiiliga noori, kes kõik vajavad õpetajate tähelepanu. Nende hulgas on õppijaid, kes:

- töötavad erinevas tempos
- on kiire taibuga, õpivad kiiresti
- on aeglased, neil esineb keskendumis- ja tähelepanuraskusi
- on ebaedu kogenud ja õpimotivatsiooni kaotanud
- on õpihuvilised, motiveerivad ennast ise
- on sotsiaalsed ja rõõmsad kohanejad
- kohanevad halvasti, on kinnised, konfliktised
- suhtlevad ladusalt

- on halva nägemise või kuulmisega, mistõttu neil on kommunikatsioonihäired
- tulevad õppimisega tavapäraselt toime
- on õpiraskustes
- kogevad õpiraskusi üldharidusainetes, aga on andekad praktilises tegevuses
- on hea tervisliku seisundiga
- ei ole terved, kelle on vaimse ja/või füüsilise tervise häireid (Tiirmaa 2007: 97).

Kõik nad tuleb kaasata kutseõppesse, igaüks on eriline ja kordumatu õppija, kuid osa neist – hariduslike erivajadustega õppijad – vajavad õpetajatelt, spetsialistidelt ja lähedastelt inimestelt tavalisest suuremat toetust. Seega, ka kutseõppes tuleb järgida kaasava hariduse põhiväärtusi ja põhimõtteid, toetada erivajadustega noori õppimisel ja tööoskuste omandamisel (Tiirmaa 2007: 97).

Kaasav hariduspoliitika on toonud vajaduse määratleda need õppurid, kes vajavad hariduse omandamiseks tavapärasest erinevat õppekorraldust või lisaõpet. Hariduses lähtutakse võrdsete võimaluste põhimõttest – haridus olgu kättesaadav ja ligipääsetav kõikide õppurite jaoks. Tihti on vaja lisameetmeid, et need põhimõtted saaksid sõnadest tegelikkuseks. Haridusliku erivajaduse all mõistetakse vajadust teha muudatusi või kohandusi kooli õppekavas, rühma töökavas või õpikeskkonnas (õppevorm, õpperuumid, õppevahendid, meetodid, suhtluskeel, eriettevalmistusega pedagoogid, tugipersonal) eesmärgiga tagada kõigile võimalus maksimaalseks osalemiseks õppeprotsessis ja individuaalseks arenguks. Õppeasutuse füüsilise keskkonna kujundamisel tuleb tagada kõikide õppijate ligipääs elutähtsatele ruumidele ja vahenditele. Vastavalt vajadusele peavad olema kuulamist toetavad akustilised tingimused, visuaalset orienteerumist soodustav sisekujundus, piisava mahuga ja kergesti leitav info õppehoonetes orienteerumiseks. Puudega õppija puhul võetakse tugiteenuste rakendamisel arvesse rehabilitatsiooniplaanis toodud soovitusi. Kõigil õppuritel on seadusega tagatud õigus jätkata haridust järgmisel haridustasemel. Õpe on muutunud paindlikumaks ja õppijakesksemaks ning vajalikku tuge pakutakse ka neile, kes vajavad õpingute jooksul tavalisest enam toetust. Kool koostöös kooli

pidaja, riigi ja õppija elukohajärgse valla või linnaga loob erivajadusega õppijale tingimused kutseõppeks, arvestades võimaluste piires õppija soove, erivajaduste spetsiifikat ning võimalusi sobiva töö leidmiseks. Tugiteenuste tagamiseks ja individuaalse lähenemise võimaldamiseks rahastab riik erivajadustega õpilaste kutseõpet täiendavalt. Koostöös praktikaettevõtte või -asutusega koostab kool erivajadusega õppijale individuaalse üleminekuplaani vajalike oskuste omandamiseks üleminekul kutseõppest tööellu. Eesmärk on toetada koolilõpetajate sisenemist tööturule ja parandada nende konkurentsivõimet (Verpson jt 2009: 7).

Erivajadustega õppijaid õpib enamikus Eesti kutseõppeasutustes. Reeglina õpivad erivajadustega õppijad tavarühmades, kuid kui õppimishuvilisi on enam, võib kool moodustada erivajadustega õppijatele eraldi õpperühma. Eriala valikul ei ole erivajadusega õppijatele seatud piiranguid, kuid füüsilise puude või muu terviseprobleemiga õppijad peaksid sobiva eriala valimisel kindlasti oma vajadustega arvestama. Õppekavarühmade lõikes õpib enim erivajadusega õppijaid ehituse ja tsiviilrajatiste, majutuse ja toitlustuse ning koduteeninduse valdkonnas. Kuigi teistes valdkondades on erivajadustega õppijaid vähem, jaguneb neid siiski pea kõigisse õppekavarühmadesse. Erivajadustega õppijale laienevad kõik kutseõppes õppijatele ettenähtud toetused ja soodustused. Näiteks on kõigil õppuritel õigus taotleda õppetootust. Põhikooli baasil õppijatele laieneb ka koolilõuna toetus, samuti on neil võimalik taotleda transporditoetust (Verpson jt 2009: 8). Erivajadusega inimese õppimist võivad raskendada tema vajadustest, tervislikust seisundist või õpikeskkonnast tulenevad takistused, mis ei võimalda tal täiskoormusega õppida. Seega võib ta vajada paindlikumat õppekorraldust, pikemat õppeaega või ajutist lisatuge. Sobivaima eriala ja õpikeskkonna leidmiseks peaks noor eelkõige lähtuma oma eelistusest (Verpson jt 2009: 9). Et toetada erivajadustega õpilaste kaasamist, on viimastel aastatel arendatud mitmeid mudeleid, mis keskenduvad õpistrateegiatele. Nende mudelite puhul ei õpi õpilased üksnes strateegiaid, vaid ka seda, kuidas rakendada õiget õpistrateegiat õigel ajal (Meijer jt 2006: 25).

Igasuguse kutseõppe lahutamatuks osaks on õppepraktika tegelikus

töökeskonnas, kus õpilastel tuleb täita samasuguseid tööülesandeid nagu hiljem töölisena. Seetõttu toimub õppepraktika asutustes, ettevõtetes ja firmades, kes vajavad vastavat tööjõudu. Õppepraktika toimub üldreeglina üks kord õppeaastas pidevalt ettenähtud perioodi vältel, kusjuures samal ajal muud õppetööd ei toimu. Õppepraktika sisu on ette nähtud eriala ainekavas, arvestades konkreetseid võimalusi ja tingimusi koostab õppeasutus õppepraktika plaani, kus nähakse ette iga õppuri töökoht ja tegevuse sisu õppepraktikal. Firmede ja asutustega, kuhu õppurid praktikale suunatakse sõlmib kool lepingu, kus nähakse ette poolte kohustused õppepraktika tagamisel, sh ettevõtte ja kooli poolt määratud juhendajate nimed, tööaja kestvus, tööohutuse garantiid, töö tasustamise tingimused jne. Praktika lõppedes annab ettevõtte esindaja iga praktikandi töö kohta iseloomustuse (Tartu Ülikool 1999: 29). Üleminek koolist tööellu on tähtis etapp kõigi noorte elus, eriti aga hariduslike erivajadustega noorte elus. Praktika kaudu õppeajal saavad õpilased ettekujutuse, millised töökohad tegelikult vastaksid nii füüsiliselt kui moraalselt nende ootustele (Erivajadusega õppijad...2013). Kool koostöös praktikaettevõtte või -asutusega koostab erivajadusega õppijale individuaalse üleminekuplaani vajalike oskuste omandamiseks üleminekul kutseõppest tööellu, et parandada koolilõpetajate konkurentsivõimet tööturul (Riigi Teataja 2006).

On täiesti selge, et mistahes kutsekoolitus saab anda kutsetööks vaid algettevalmistuse. Paljud vajalikud oskused süvenevad ja kogemused tulevad alles töö käigus. Püüdes oma missiooni täita ja oma lõpetajad kutse saamise vääriliseks õpetada, muretsseb kutsekoolitusega tegelev asutus selle eest, et ta lõpetajad saaksid õppimise ajal ka praktilise töö kogemuse ning selle alusel võime ja õiguse asuda peale lõpetamist oma kutsealal tööle, kasvõi madalamal astmel. Eriti tähtis on sellise võime ja õiguse saamine tööturule siirduva lõpetaja enda jaoks - kasvõi selleks, et järgmiste kutseastmete saamiseks vajalikku erialast praktikat saada (Levald 2010: 60).

1.3 Erivajadusega inimeste võimalused tööturul

Iga inimene on Eestile ääretult tähtis ja iga töökäsi ülimalt teretulnud. Töötamine tähendab kindlat sissetulekut ning võimalust majanduslikult paremini hakkama saada, ent sellest veelgi olulisem on eneseteostus, oma töö tulemuste nägemine, suhtlemine kolleegidega (Aaviksoo 2008: 1). Töö mitte ainult ei taga meile vahendeid ellujäämiseks, vaid annab meile ka sotsiaalse rolli, mis mõjutab seda, kuidas me ennast näeme ja kuidas teised meid näevad. Töö tõstab meie staatust ühiskonnas, milles me elame ja annab meile võimaluse isiklikuks ja professionaalseks arenguks (O'Brien 2000: 6). Euroopa tööhõive poliitika üheks eesmärgiks on tagada ka ebasoodsas olukorras olevatele inimestele pääs tööturule. Erivajadustega inimeste kaasamine haridusse ja tööellu ning neile selleks võrdsete võimaluste loomine on üheks prioriteetseks suunaks ka Eesti ühiskonnas (Erivajadusega õppijad....2013).

Ühiskond on tugev vaid siis, kui kõik selle liikmed saavad oma elu elada täisväärtuslikult ja aktiivselt. Igaüks peab tundma, et ta on oodatud ja vajalik ühiskonnaliige just sellisena, nagu ta on. Eesti riik on teinud läbi suure arengu. Arenenud on ka meie ühiskond ning inimesed on täna märgatavalt avatumad ja sallivamad. On tähtis, et igaüks, kes soovib olla aktiivne ja teha tööd, peab seda ka saama (Aaviksoo 2008: 1). Tööpuudus ja haridus on omavahel tihedalt seotud. Nimelt sõltub tööhõive ettevõtluse ja riigi majanduslikust olukorrast ning see omakorda kõigi osaliselt haridusest ja oskustest. Mitte ainult töötajate, vaid ka ettevõtjate ja poliitikute omast (Levald 2010: 125). Inimene on teatavasti mitte ainult jätkusuutliku arengu peamine eesmärk, vaid ka selle peamine tegur. Selleks peab ta olema haritud ning oskama, suutma ja tahtma teha tööd (Levald 2010: 118).

Kutsetöö on inimese põhitegevus, millele kulub suur osa tema aktiivsest eluperioodist. Seetõttu on tema isiksuseomadustele vastava kutsetöö olemasolu või puudumine inimese elukvaliteedi määravamaks teguriks. Eriti oluline on kutsesobivuse täpne prognoosimine erivajadustega inimeste puhul, kuna neil on kutseoskuste omandamine aeganõudvam ja keerulisem protsess ja ümberõppe

võimalused seetõttu piiratud. Ebaõige kutsevalik toob kahju ühiskonnale kutseõppeks kulutatud vahendite näol ja ka inimesele, kellel eeldustele mittevastavus kutsetöö kõigutab eneseusku ja hingelist tasakaalu (Tartu Ülikool 1999: 32).

Töölane võimekus mõjutab nii palka ja töö leidmise tõenäosust, kui ka haridusalaseid valikuid. Võimekamate inimeste puhul on tõenäoline, et nende haridustee on pikem ja omandatud hariduse kvaliteet parem, samas oleksid nad tööturul edukad ka ilma täiendavate õpinguteta (Rõõm 2007: 8). Edukus tööturul ei sõltu ainult hariduse kvaliteedist, vaid ka tööalasest võimekusest ja töökogemusest. Võimekuse all peetakse siinkohal silmas kõiki neid tegureid, mis lisaks haridusele ja töö käigus omandatud oskustele karjääri mõjutavad: õppimisvõime, töötahe, ettevõtlikkus, oskus õpingutel omandatud teadmisi töös rakendada, sotsiaalne intelligentsus jne (Rõõm 2007: 7).

Tööturul ei ole kaup mitte inimene, vaid tema oskused ja nende realiseerimiseks vajalikud omadused, mida koos nimetataksegi kutseks (Levald 2010: 81). Kutsete ja kvalifikatsioonisüsteemi põhilised tarbijad on tööandjad ja töövõtjad. Tööandjatele on tähtis, et töötajate kvalifikatsioon oleks kõrge ja isikuomadused head ning et seda võimalikult täielikult ja õigesti kajastaksid töötaja diplomid ja kvalifikatsioonitunnistused. Töötaja seisukohalt on samuti tähtis, et ta saaks õpitud tööks võimalikult hea ettevalmistuse ning talle antavad paberid seda tööandja jaoks veenvalt tõendaksid (Levald 2010: 71). Täiendavad kutsed on elukestva õppimise esmane mootor. Kutsete ja kvalifikatsioonide paindlik süsteem on turumajandusliku tööturu funktsioneerimise peamine tegur. Selle süsteemi kaudu toimub ka tööturu struktureerimine, uurimine ja prognoosimine (Levald 2010: 107). Euroopa on läbi tegemas suuri muutusi. Nähakse ette, et üleilmastumine toob kaasa erinevaid arenguid mitmetel erialadel, töökohti kaob ning tuleb ka juurde, muutub ka ametite sisu. Et sellistes muutuste tuules ellu jääda, on vaja väga suurt kohanemisvõimet ja reageerimiskiirust. Seega on järjest tähtsam mõista asju nende loogilistes seostes ning pidevalt oma oskusi ja teadmisi täiendada (Innove 2004: 14).

Puude või pikaajalise tervisehäirega inimestele suunatud tööturuteenuste

eesmärgiks on puudest või tervise seisundist tingitud takistuste kõrvaldamine töökoha saamisel ja töötamisel (Teenused puudega....2013).

1. Tööruumide- ja vahendite kohandamine

Tööruumide ja -vahendite kohandamisega muudetakse töökeskkond või töövahend puude või pikaajalise tervisehäirega inimesele ligipääsetavaks ja kasutatavaks.

- Töötukassa hüvitab tööandjale pärast puudega inimese tööle või teenistusse asumist 50 kuni 100 protsenti töökoha ja -vahendi kohandamise maksumusest, lähtuvalt puudest tingitud takistuste kõrvaldamise kulu mõistlikkusest.
- Kui kohandatakse juba töötava inimese töökohta, hüvitame kuni 50% kohanduse maksumusest, lähtuvalt puudest või tervisehäirest tingitud takistuse kõrvaldamise kulu mõistlikkusest.
- Tööruumide või -vahendite kulu hüvitatakse, kui puudega inimene on tööle võetud või ametisse nimetatud tähtajatult.
- Ühe ja sama inimese töökoha kohandamise kulu ei hüvitata tihedamini kui üks kord kolme aasta jooksul (Teenused puudega....2013).

2. Töötamiseks vajaliku tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmine.

Töötamiseks vajalik tehniline abivahend on vahend, milleta puudega või pikaajalise tervisehäirega inimene ei saa oma tööülesandeid täita.

- Halduslepingu tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmiseks sõlmitakse kas tööandja või inimese endaga.
- Haldusleping sõlmitakse sama tähtajaga, milleks on puudega või pikaajalise tervisehäirega inimesega sõlmitud tööleping või vormistatud teenistusse võtmine, kuid mitte kauemaks kui kolmeks aastaks.
- Vajadusel lepingut pikendatakse (Teenused puudega....2013).

3. Tugiisikuga töötamine.

Tugiisikuga töötamise teenust saab kasutada juhul, kui puudest või pikaajalisest tervisehäirest tulenevalt vajab inimene töökohal abi ja juhendamist.

- Halduslepingu tugiisikuga töötamiseks sõlmitakse tööandja või tugiisikuga kuni üheks aastaks.
- Tugiisikuga töötamise teenust saab tähtajatu töö-või teenistussuhte puhul kasutada kuni ühe aasta jooksul.
- Tugiisikuga töötamise teenust saab kasutada ka tähtajalise töötamise või teenistusse võtmise korral, juhul kui töö- või teenistussuhe kestab vähemalt kuus kuud. Tugiisikuga töötamise teenust osutatakse sel juhul töö- või teenistussuhte poole tähtaja vältel, kuid mitte pikema aja jooksul kui kuus kuud.
- Teenuse maht määratletakse vastavalt individuaalsetele vajadustele (täistööajaga töötamisel – esimesel kuul kuni kaheksa tundi päevas, teisel kuul kuni neli tundi päevas, järgnevatel kuudel kuni kaks tundi päevas, kuid mitte rohkem kui 700 tundi aastas isiku kohta) ja proportsionaalselt isiku tööajaga.
- Tugiisikuga töötamise teenuse osutamise eest makstav tasu kehtestatakse riigieelarvega. 2012. aastast on see 2,56 eurot tunnis (Teenused puudega....2013).

4. Abistamine tööintervjuul.

Tööintervjuul abistamise teenust saab kasutada juhul, kui inimene vajab puude või pikaajalise tervisehäire tõttu tööandjaga suhtlemisel abi. Teenuse osutaja võib olla juhtumikorraldaja/töövahenduskonsultant, erialaspetsialist või vabatahtlik. Teenuse osutamisega seotud kulud hüvitatakse erialaspetsialistile ja vabatahtlikule (vabatahtlikul tuleb esitada sõidukulude hüvitamise avaldus ja kuludokumendid

hiljemalt seitsme tööpäeva jooksul pärast teenuse osutamist) halduslepingu alusel. Sõidukulud hüvitatakse summas 13 senti kilomeetri eest.

Juhul, kui pikaajalise tervisehäirega inimene vajab tööle asumiseks või töötamise jätkamiseks tööruumide ja –vahendite kohandamise või tugiisikuga töötamise teenust ning tal ei ole puuet ega töövõime kaotust määratud, siis enne teenuse osutamist palub konsultant töötukassale esitada vähese tähtsusega abi teatise vormi. See on vajalik, kuna Euroopa Komisjon on seadnud vastavalt ettevõtte tegevusvaldkonnale piirmäärad, kui palju tohib riik ühele ettevõtjale vähese tähtsusega abi jooksval ja kahel eelneval majandusaastal anda (Teenused puudega....2013).

Sotsiaalministeerium plaanib tänaste töövõimetute inimeste tööturule toomiseks hakata hindama hoopis nende töövõimekust. Töövõimetussüsteemi kitsaskohtadele on riigikontroll tähelepanu pööranud juba ammu. Üks nende ettepanek ongi olnud töövõimetuse asemel töövõimekuse hindamine ning nüüd on sotsiaalministeerium ka selle plaani võtnud. Samas ei vasta ministri kinnitusel tõele väited, nagu tähendaks tööl käimine töövõimetushüvitisest ilma jäämist (Koda: puuetega inimeste...2013). Mitmed tööandjad ei tea, kas nad tohivad värvata töövõime kaotanud inimesi. Tegelikult ei hinda tänane püsiva töövõimekaotuse määramise süsteem inimese tegelikku töövõimet ja seetõttu ei ole neil keelatud töötada. Töövõimekaotuse protsendi määramisel võetakse arvesse nii eelnevat töökogemust kui ka tervisliku seisundi halvenemise aluseks oleva häire ulatust. Seega kui inimene ei saa töötada näiteks betoonitehases, kuna ta on allergiline teatud ainete või tolmu suhtes ning talle määratakse sellest tulenevalt töövõimeetus 100%, siis ei pruugi see tähendada, et ta on täielikult töövõimetu. Seega võib 100% töövõimeetusega inimene olla täiesti suuteline töötama tema tervislikule seisundile sobival töökohal. Kuigi inimene ei pea otseselt tööandjat teavitama, kas tal on puue või töövõimeetus määratud, loetakse tööandja teavitamist siiski heaks tavaks. Vastasel juhul võib tööandja teadmatusel anda tööülesandeid, mis kahjustavad töötaja tervislikku seisundit. Ettevõtja otsib tööandjana eeskätt vajaliku oskusteabe ja töökogemusega spetsialisti. Võimalus palgata seejuures erivajadustega inimest

sõltub otseselt tööjõu vajadusest ja pakutava töö iseloomust (Erivajadustega inimeste tööhõive 2013).

Üleminek koolist tööellu on oluline teema kõigi noorte, aga eriti hariduslike erivajadustega noorte jaoks. Nemat puutuvad märksa sagedamini kokku selliste inimlike ja sotsiaalsete teguritega nagu eelarvamused, vastumeelsus, ülehoolitsemine ning ebapiisav koolitus ja kvalifikatsioon. Kõik need tegurid takistavad või raskendavad nende täielikku juurdepääsu tööhõivele (Meijer jt 2006: 63).

2. UURIMUS HARIDUSLIKU ERIVAJADUSEGA KUTSEKOOI LÕPETANUTEST TÖÖTURUL

2.1 Uuringu meetod ja valim

Antud töö eesmärgiks on välja selgitada Pärnumaa Kutsehariduskeskuse haridusliku erivajadusega õpilaste arvamused enda edasiste töösoovide- ja võimaluste kohta. Valimiks olid Pärnumaa Kutsehariduskeskuse haridusliku erivajadusega klassi õpilased, kes õpivad seal majutusteeninduse erialal ning Pärnumaa suuremad ettevõtted. Uuring teostati kvantitatiivsel meetodil. Kõigepealt koostas töö autor küsimused, seejärel tegi küsitluse ning lõpuks saadeti see Pärnumaa Kutsehariduskeskuses töötavale haridusliku erivajadusega klassi õpetajale, kes edastas need omakorda õpilaste e-posti aadressidele (Lisa 1). Ettevõtete küsitlus saadeti samuti firmade e-posti aadressidele (Lisa 2).

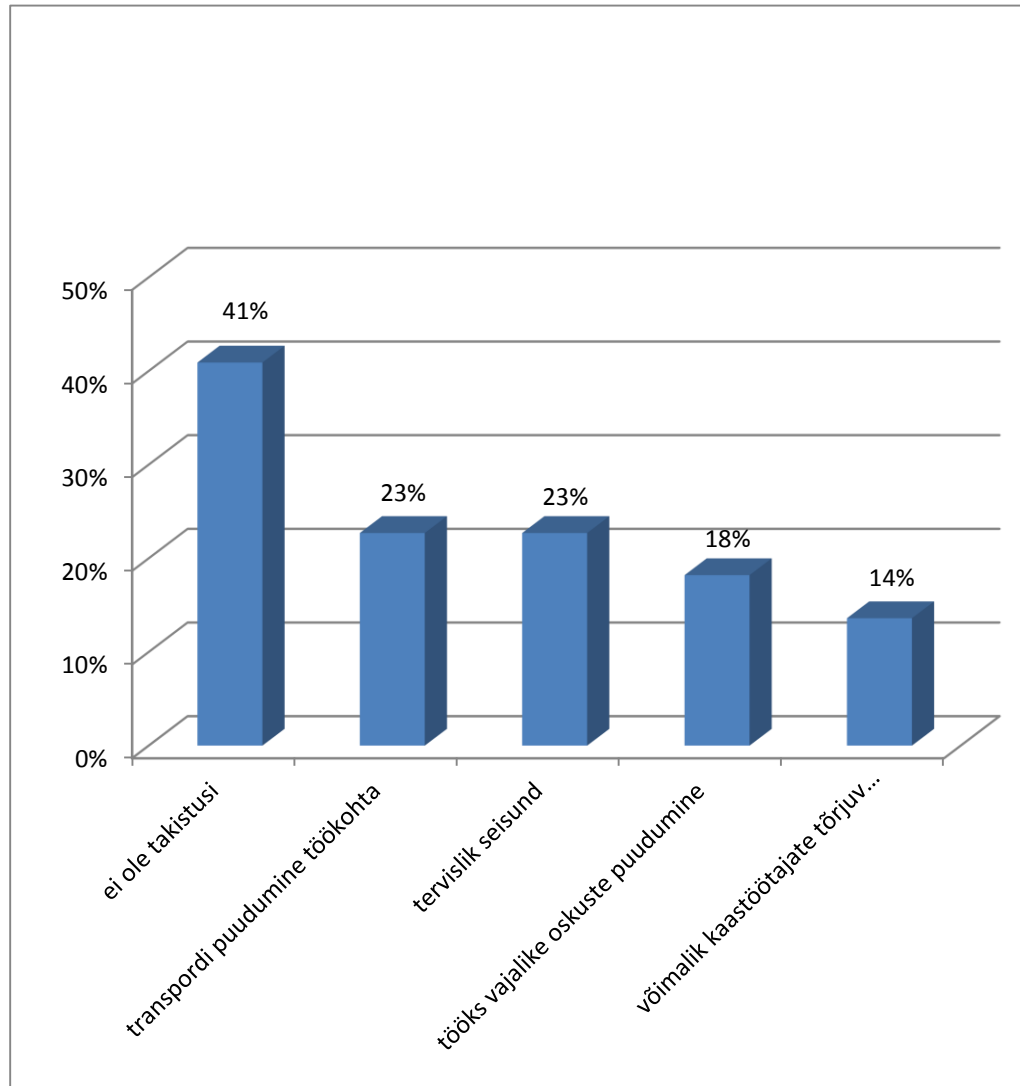
Kutsekoolis oli vastajaid kokku 22, neist 18 olid naised ning 4 mehed. Kõige noorem vastanu oli 16 aastane ja vanim 37. Vastajate hulgast kolmele on määratud töövõimetuspension 60 %, ühele õpilasele on määratud 80 % ja ühele õpilasele on määratud 30 % töövõimetuspension. Pärnumaa Kutsehariduskeskuses ei õpi hetkel ühtegi eriliselt andekat õpilast. Teadmisi omandavad noored, kellel on õpiraskused, terviserike, puue, käitumis- ja tundeeluhäired või on õpilane pikemaajaliselt õppest eemal viibinud ning ei saa seetõttu enam tavakoolis hakkama.

Koostatud sai küsitlus Pärnumaa suurematele tööandjatele, et teada saada nende valmisolekut võtta tööle erivajadusega kutsekooli lõpetanu ning probleemid, mis tööandjate arvates võib sellega kaasneda. Ettevõtteküsitlusele vastas 6 Pärnumaa suurimat ettevõtet.

Uuringud viidi läbi 2013 aasta aprillis-mais.

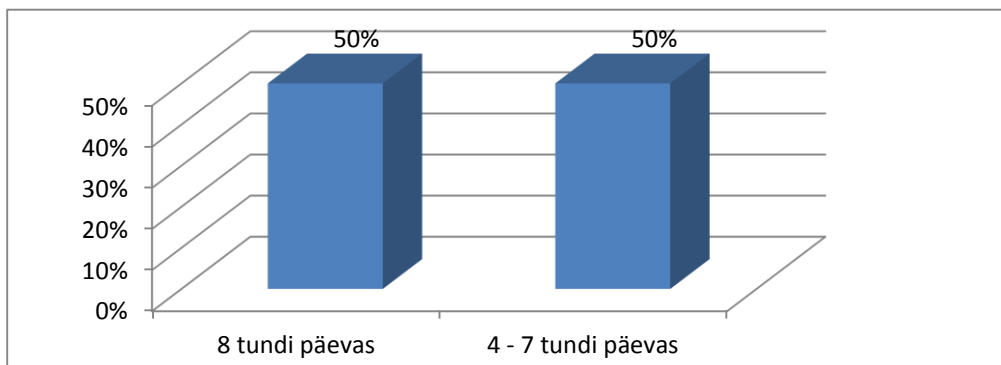
2.2 Uuringu tulemused

Uuringu tulemused on esitatud alljärgnevatel joonistel ning nende kaudu on võimalik näha nii Pärnumaa Kutsehariduskeskuse kui Pärnumaa suuremate tööandjate küsitluse tulemusi.

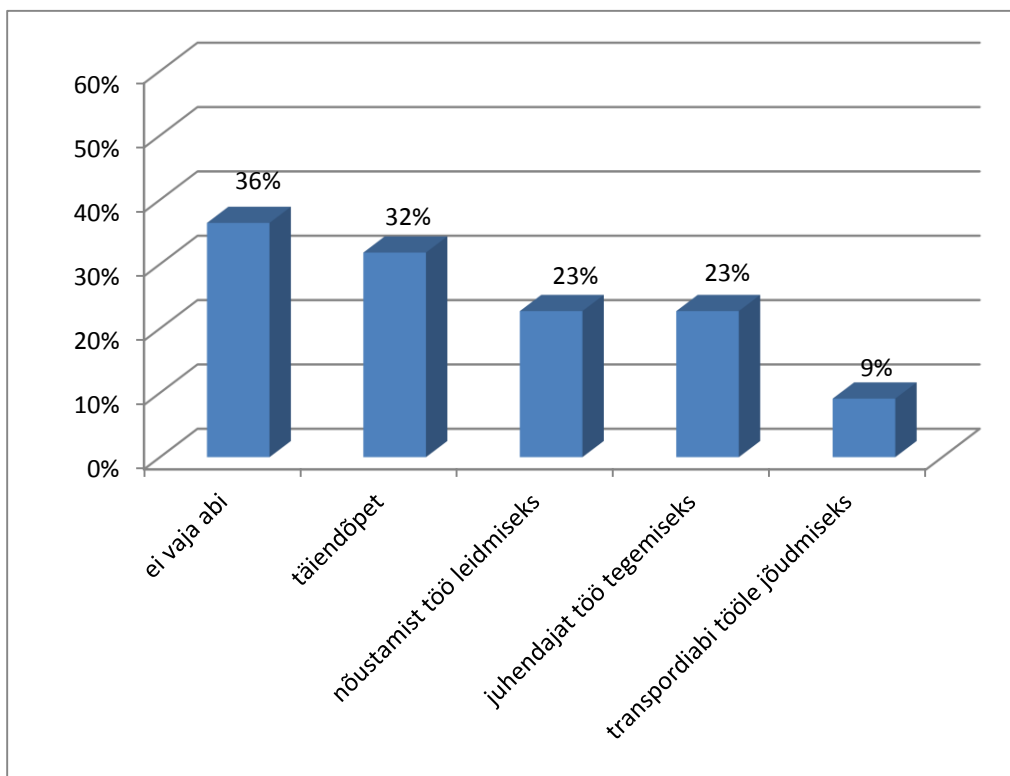
Joonis 1. Töötamist takistav asjaolu (autori koostatud).

Nagu jooniselt näha, siis paljudel õpilastel ei ole takistusi tööleminemiseks, kuid kahjuks paljud tööandjad ei ole huvitatud haridusliku erivajadusega õpilase töölevõtmisest, kuigi noor ise tahab tööle minna ja on omandanud ka eriala.

Joonis 2. Kõige sobivam tööaja kestvus (autori koostatud).

Pooled õpilastest vastasid, et nad saavad tööl käia vaid 4-7 tundi päevas, mis kahandab oluliselt töökohtade valikut, sest tööandjad on üldjuhul huvitatud täiskohaga töötavast noorest, kuid leiab ka erandeid, seda just hooajatöödel.

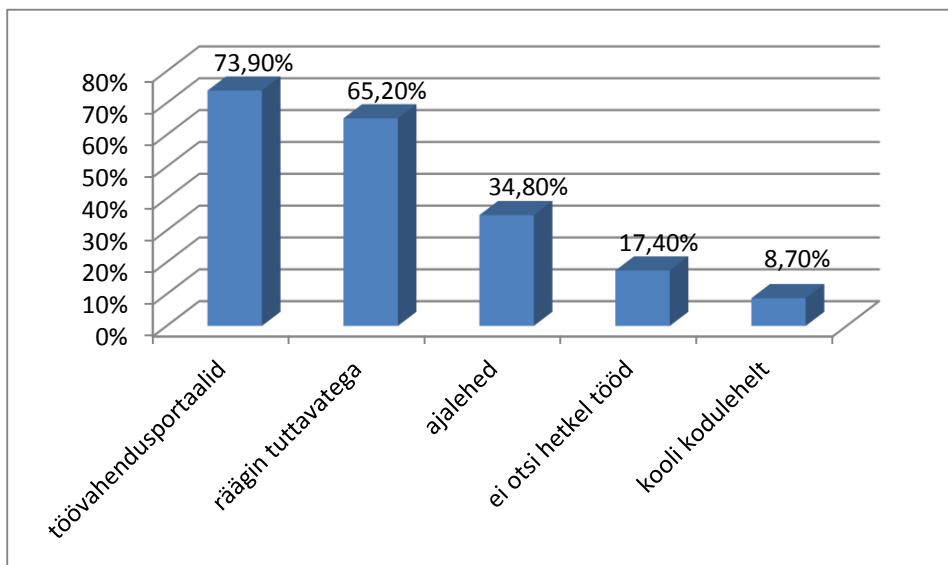
Joonis 3. Tööleminekuks vajaminev abi (autori koostatud).

32% vastas, et neile on tööleasumisel vajalik täiendõpe. Paljud ettevõtted koolitavad oma töötajaid ning on ette nähtud ka sissejuhatavad koolitused. Värvides tööle haridusliku erivajadusega õpilase, peab tööandja arvestama, et sellisel noorel võib minna natuke kauem aega õppimisega, kuid hiljem tasub see end kindlasti ära, kuna erivajadusega noorel on teistest endavanustest raskem tööd leida ning nad hindavad väga kõrgelt seda võimalust.

23% vajab nõustajat töö leidmiseks, sellega saavad aidata noorte nõustamiskabinetid ja töötukassa maakondliku osakonna konsultandid. Noorel peab olema julgust, et minna ja küsida ning nad saavad sealt kindlasti abi.

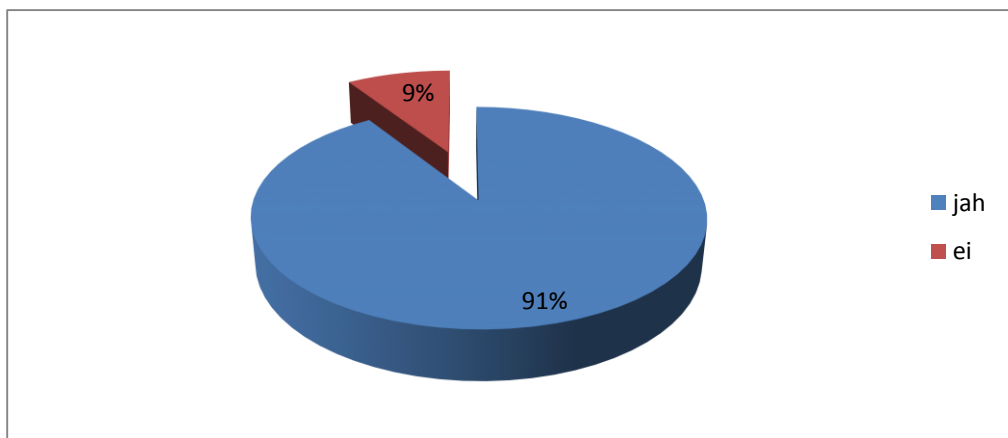
23% vajab juhendajat töö tegemiseks. Kui ettevõttele tundub liialt kulukas haridusliku erivajadusega noore juhendamine, kuna tal võib minna töö selgeksõppimisega rohkem aega kui tavatöötajatel, siis on firmal võimalik inimene võtta töötukassa kaudu tööpraktikale 1 – 4 kuuks (pikkus oleneb töö iseloomust) ning töötukassa kompenseerib juhendamistasu.

9% vajab ka transpordiabi, selle probleemi lahendamine on keerulisem ja sõltub ettevõtte asukohast. Paljudel firmadel, mis asuvad linnast väljas, sõidavad tööbussid.

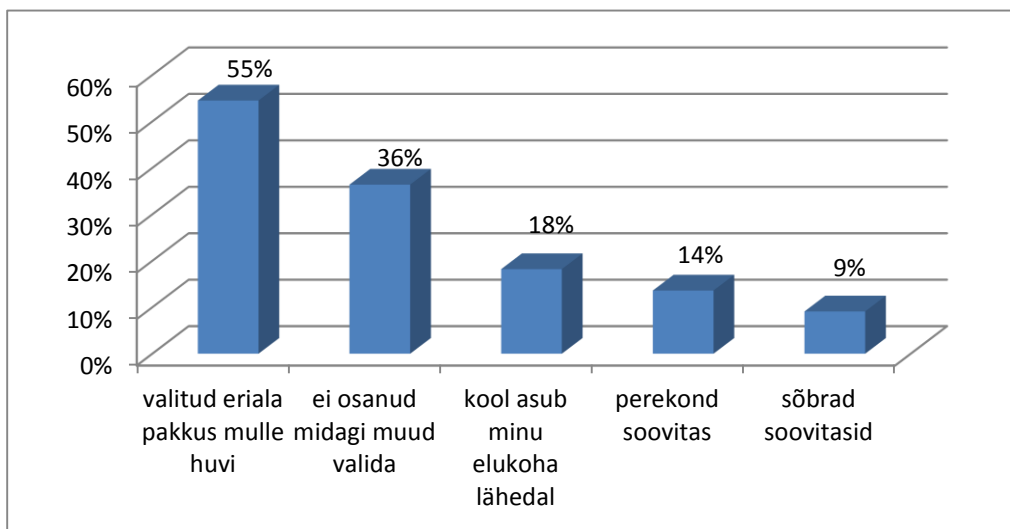
Joonis 4. Allikad, mida kasutatakse töö otsimiseks (autori koostatud).

Rõõm on tõdeda, et nii suur hulk haridusliku erivajadusega noori külastab töövahendusportale (73%) ja räägib tuttavatega (68%), et tööd leida. See näitab, et nad on motiveeritud ja huvitatud endale sobiva töökoha leidmisest.

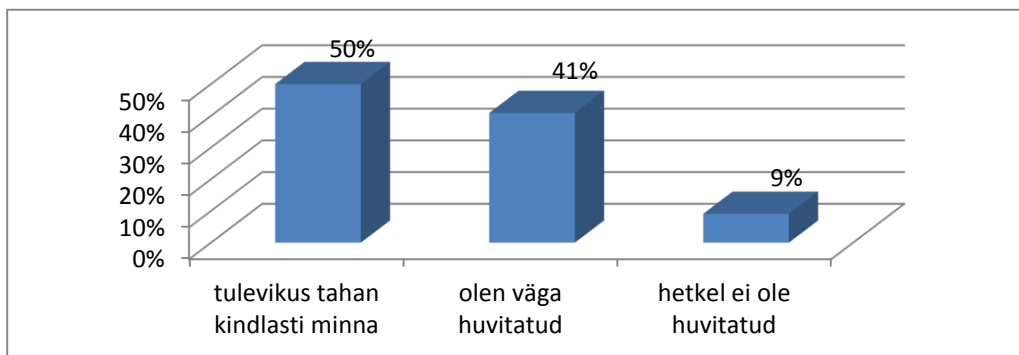
Joonis 5. Koolipraktika piisavus, et alustada tööd õpitud erialal (autori koostatud).

Enamike õpilaste jaoks on koolipraktika piisav, et alustada õpitud erialal. See tähendab, et nad on saanud piisava ettevalmistuse astumaks tööellu.

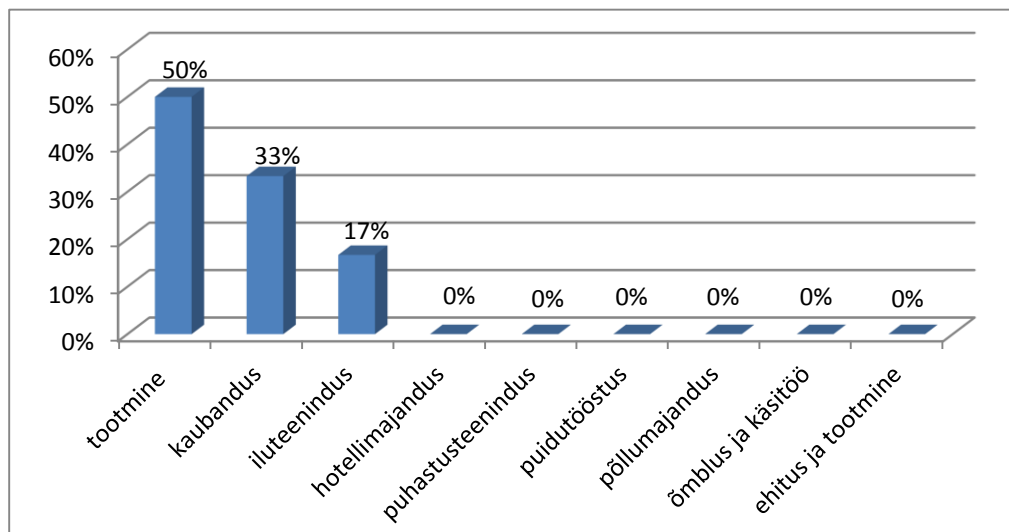
Joonis 6. Erialavaliku tegemine (autori koostatud).

Üle poole õpilastest vastas, et neile pakkus valitud eriala huvi. See on hea, et hariduslike erivajadustega noortel on tekkinud juba nägemus oma tulevikust, kellena nad töötada tahaksid. Need 36%, kes ei osanud midagi muud valida, nendele oleks enne õppima asumist vajalik olnud karjäärinõustaja konsultatsioon, et saada parem ettekujutus erinevate õppevõimaluste kohta. Nagu jooniselt näha, siis väike osa õpilasi on ka perekonna ning vanematega koostööd teinud eriala valikul.

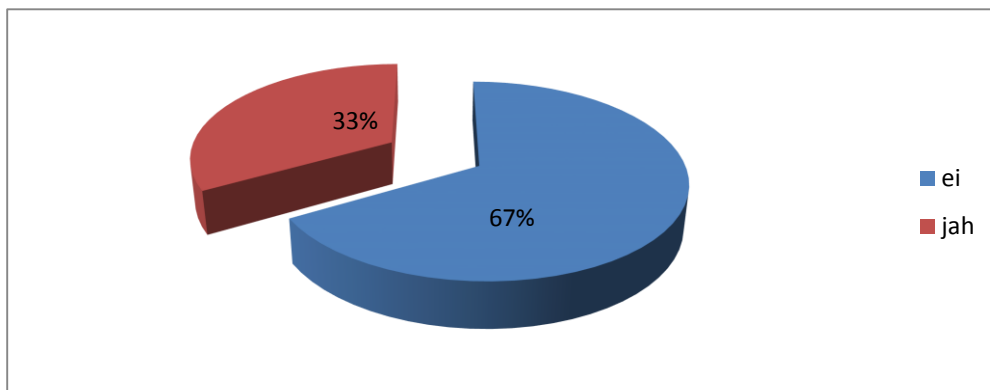
Joonis 7. Huvi töölemineku vastu (autori koostatud).

On väga positiivne, et enamik õpilasi on tööleminekust huvitatud. See näitab, et nad ei ole läinud omandama kutseharidust lihtsalt õppimise pärast, vaid neil on soov ka reaalselt tööd leida.

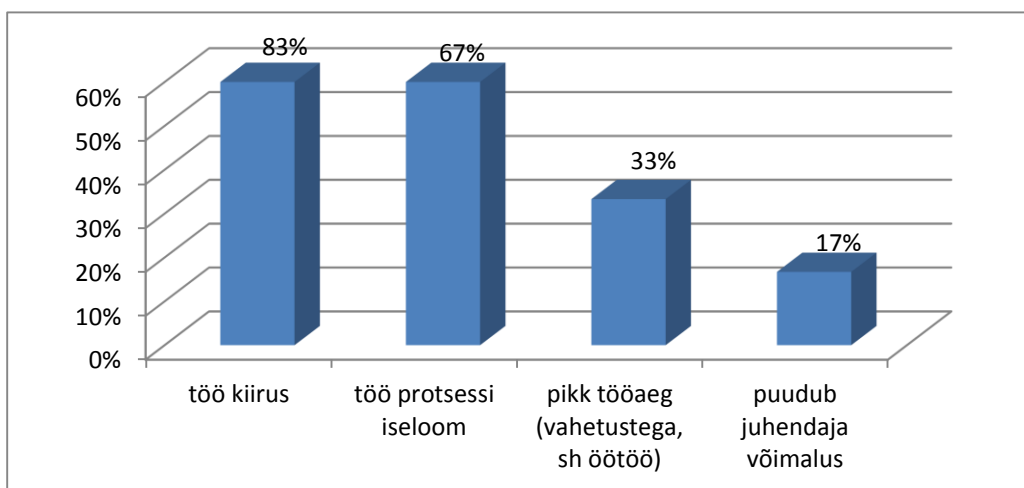
Joonis 8. Küsitletava ettevõtte tegevusvaldkond (autori koostatud).

Küsitlusele vastasid vaid tootmise, kaubanduse ja iluteeninduse valdkonda esindavad ettevõtted. Arvan, et kindlasti oleks tööd pakkuda ka teiste valdkondade esindajatel. Kuna Pärnumaa Kutsehariduskeskuses õpivad haridusliku erivajadusega inimesed majutusteeninduse erialal, siis selles sektoris on meie kodulinna Pärnus, mis on turistide meelispaik, peaks leiduma tööd aastaringselt.

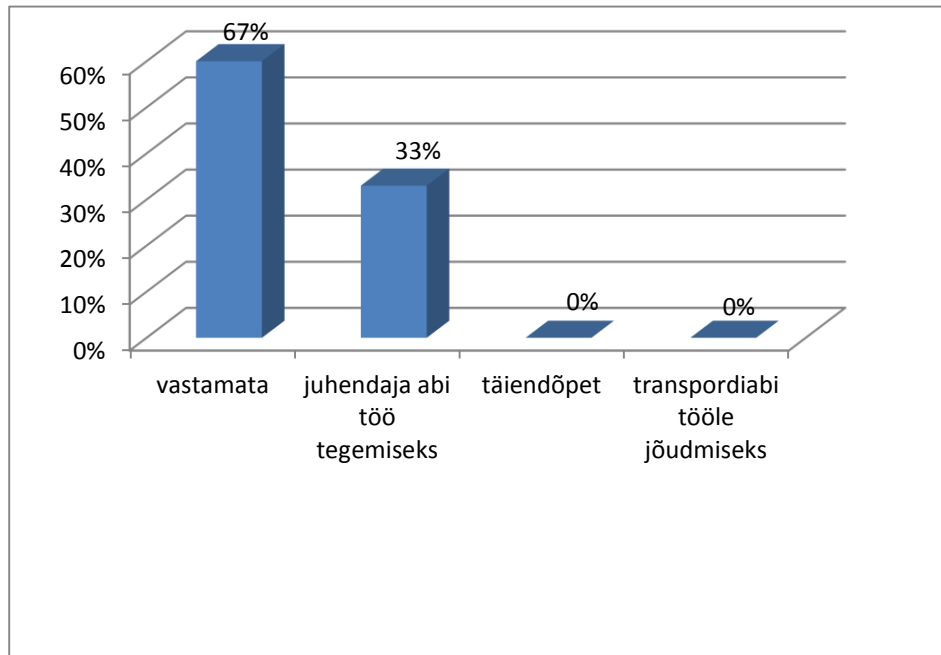
Joonis 9. Valmisolek võtta tööle haridusliku erivajadusega kutsekooli lõpetaja (autori koostatud).

Paljud ettevõtted ei julge seda riski võtta, kuna kardetakse, et haridusliku erivajadusega inimene ei saa hakkama nii hästi ja sellisel tasemel kui tavatöötaja. Erivajadusega inimesest võib saada väga pühendunud ja lojaalne töötaja, kui talle vaid võimalus anda. Seetõttu tuleks tööandjate hoiakut muuta, heaks võimaluseks on infotunnid.

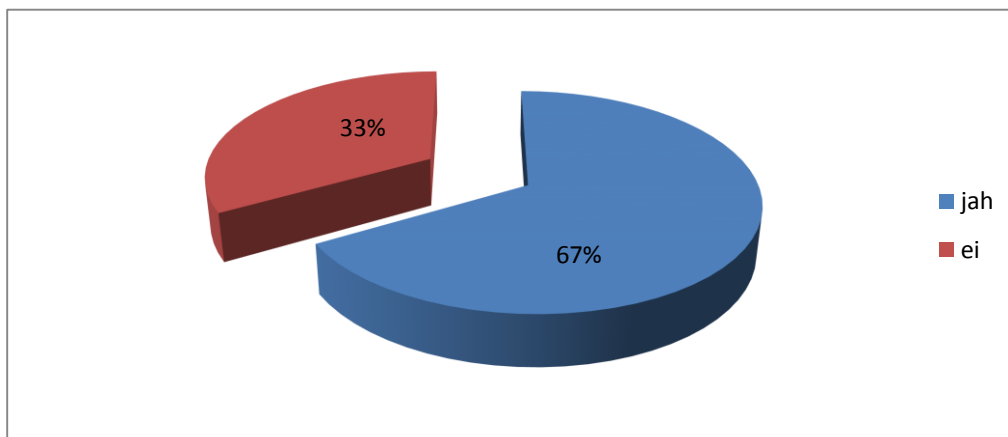
Joonis 10. Takistused haridusliku erivajadusega kutsekooli lõpetaja töölevõtmiseks (autori koostatud).

Vastanud ettevõtetest enamike töö iseloom on kiire ja kas vahetustega või pikkade tööaegadega, mis saab jällegi takistuseks haridusliku erivajadusega kutsekooli lõpetanu töölevõtmisel.

Joonis 11. Abi, mida ettevõtte on nõus omalt poolt pakkuma (autori koostatud).

Nagu jooniselt näha, siis üle poole Pärnu ettevõtetest ei soovinud sellele küsimusele vastata. Vastanud firmadest 33 % on nõus pakkuma juhendajat töö tegemiseks, mis on haridusliku erivajadusega õpilase jaoks samuti väga oluline, sest neil võtab töösse sisseelamine ning õppimine kauem aega ning on hea, kui selleks perioodiks on määratud kõrvale juhendaja nii pikaks ajaks kui noorele vajalik on, et saada tööprotsess selgeks.

Joonis 12. Ettevõtte valmisolek pakkuda haridusliku erivajadusega kutsekooli lõpetajale praktikakohta (autori koostatud).

Rõõm on näha, et kui töölevõtmisel olid ettevõtted pigem negatiivselt häälestatud, siis praktikakohta on nõus pakkuma 67% ettevõtetest. See on õpilase jaoks väga oluline, et ta saaks kinnistada koolis õpitud teadmisi ja ettekujutuse õpitavast erialast. See annab tulevikus kindlustunde ning muudab kindlasti haridusliku erivajadusega õpilase enesekindlamaks, kuna peale kooli lõpetamist ei pea astuma tundmatusse.

2.3 Ettepanekud

Kindlasti õpib paljudes tavakoolides haridusliku erivajadusega õpilasi, kuid koolidel puuduvad võimalused spetsiaalsete klasside loomiseks. Arvatakse, et erilist tähelepanu vajavad noored saavad hakkama ka tavaklassis, kuid nii see paraku ei ole. Sellistel noortel on kõigil oma probleem või terviserike, mis nõuab pidevat jälgimist ja seetõttu vajab ka iga õpilane individuaalset lähenemist.

- Igas koolis võiks olla erivajadustega õpilastele eraldi klass, kus õpetaja saaks tegeleda kõigiga vastavalt nende vajadustele ja sellised tempos, nagu õpilasele sobilikum on. Tavaklasside koormusele ja õppimise kiirusele sellised õpilased vastu ei peaks.

- Väga oluline on ka see, kui hästi on õpetaja ettevalmistatud õpetamiseks haridusliku erivajadusega noort. Sellest sõltub, kas õpilane on pedagoogi käe all suutnud omandada vajalikud teadmised, et peale kooli lõpetamist olla valmis aktiivne tööturu liige.
- Kurb on see, et üle poole ettevõtetest ei soovi erivajadusega noort endale tööle värvata, kuigi inimene ise on sellest väga huvitatud ja omandanud ka eriala. Ühe lahendusena on võimalik korraldada infotunde ettevõtetele ja kutsuda neid tutvuma koolidega, et ettevõtjad saaksid parema ettekujutuse potentsiaalsetest töötajatest. Hea võimalus on ära kasutada praktikat, nii saab õpilane ettekujutuse tööst ning samuti saab tööandja hinnata, kas peale kooli lõpetamist on sellele õpilasele sobivat töökohta pakkuda.
- Koolil peab olema ka suur koostöö karjäärinõustajatega, et suunata noored õigele teele, sest erivajadusega õpilasel võib olla raskusi oma mõtete ja soovide väljendamisega ning neid on vaja kindlasti rohkem motiveerida, kui tavaklasside õpilasi.

KOKKUVÕTE

Kõigile peab andma võimaluse osaleda ja panustada ühiskonnaellu vastavalt võimetele. Austus ja tolerantsus erinevuste suhtes ning haridusliku erivajadusega inimeste tunnustamine ühiskonna loomuliku osana on see, millest Eestis sageli puudu jääb. Haridusliku erivajadusega inimestel on sageli raskem tööturul konkurentsist püsida, seetõttu on käesoleva töö teema tänapäeval aktuaalne. Eesmärgiks oli välja selgitada Pärnumaa Kutsehariduskeskuse haridusliku erivajadusega õpilaste arvamused enda edasiste töövõimaluste kohta ning samuti tööandjate valmisolek ja võimalused tööle võtta erivajadusega inimene. Töös püstitati kolm uurimisülesannet, millele töö autor sai vastused läbi kvantitatiivse uuringu. Esimese uurimisülesandena selgitati välja haridusliku erivajadusega kutsekooli õpilaste võimalikud probleemid töölesaamisest ning nende valmisolek tööturule minekuks. Selgus, et suurimateks probleemideks osutusid õpilaste jaoks transpordi puudumine töökohta ja tervislik seisund, mõned õpilased arvasid, et neil puuduvad töötamiseks vajalikud oskused ja kardetakse kaastöötajate tõrjuvat suhtumist. Töölesaamist kergendaks õpilaste sõnul täiendõpe, nõustamine ja juhendaja abi töö tegemiseks. Noored on ise väga motiveeritud tööleminekuks, neil on läbitud praktika ning nad uurivad töövahendusportaalidest, ajalehtedest ja tuttavate kaudu infot vakantside kohta. Pooled õpilastest ei saa töötada täistööajaga, neile sobib paremini neli kuni seitse tundi tööd päevas. See võib saada takistuseks töökoha leidmisel, sest tööandjad on huvitatud eelkõige täiskohaga töötavast inimesest. Õpilaste huvi töölemineku vastu näitas ka uuringu tulemus, kus üle poole õpilastest vastas, et majutusteeninduse eriala valiti seetõttu, et see pakkus neile huvi. See on positiivne, sest näitab, et noortel on tekkinud juba visioon, kellena nad tulevikus töötada tahavad. Teise uurimisülesandena selgitati välja tööandjate valmisolek võtta tööle erivajadusega kutsekooli lõpetanu. Selgus, et üle poole ettevõtetest ei soovi võtta tööle haridusliku erivajadusega kutsekooli lõpetanut. Põhjuseid oli erinevaid, põhiliste takistustena toodi välja töö kiirus ja

töö protsessi iseloom. Vähesel määral mõjutavad ka pikad tööajad, mis sisaldavad kas vahetustega tööd või öötööd. Samas saaksid tööandjad endale lojaalse ja pühendunud töötaja, sest erivajadusega inimene hindaks seda võimalust väga kõrgelt. Kolmanda uurimisülesandena selgitati välja tööandjate võimalused erivajadusega inimeste abistamiseks töökohal. Ainsa võimalusena pakuti välja juhendaja abi töö tegemiseks. Ettevõtetel oli võimalus valida veel lisaks vastusevariante: täiendõpe ja transpordiabi tööle jõudmiseks. Paraku ükski ettevõtte neid ei valinud. Praktikat on nõus pakkuma üle poole ettevõtetest, mis on väga positiivne tulemus. Arvatavasti kardavad tööandjad riski võtta, värvates tööle erivajadusega inimene, kuna kardetakse, et tema juhendamine võtab kauem aega või ei saa ta vajalike ülesannetega samahästi hakkama kui tavatöötaja. Töö tähendab palju enam kui lihtsalt raha, see tähendab haridusliku erivajadusega inimestele võimalust olla kaasatud, ennast teostada ja tunda end vajalikuna. Seetõttu on töölerakendamise võimalus sellesse gruppi kuuluvate noorte jaoks väga oluline.

VIIDATUD ALLIKAD

- 1) **Aaviksoo, E.** 2008. Erivajadusega inimene – hinnatud töötaja. Lege Artis.
- 2) Abiks otsustajale: kutseõppevõimalused. 2004. Tallinn: Kutsehariduse Seirekeskus.
- 3) Eesti Vabariigi haridusseadus 1992. – Riigi Teataja III osa, 1992, art 10.
- 4) Eesti Vabariigi lastekaitse seadus 1993. – Riigi Teataja VI osa, 1992, art 39.
- 5) Erivajadustega inimeste tööhõive. Töötame koos.
[<http://töötamekoos.ee/t%C3%B6%C3%B6h%C3%B5ive/>] 14.04.2013.
- 6) Erivajadusega isikute kutseõppeasutuses õppimise tingimused ja kord 2006. – Riigi Teataja, nr 25.
- 7) Erivajadusega laps. Hariduse Tugiteenuste Keskus.
[<http://www.tugiteenused.tartu.ee/kasulikku/erivajadustega-laps>] 05.04.2013.
- 8) Erivajadustega laste hoolekande- ja rehabiliteerimisvajaduste hindamine ja kulg. 1999. Tartu: Tartu Ülikool.
- 9) **Kanep, H.** 2008. Analüüs haridusliku erivajadusega õpilastest ja tugiteenuste kättesaadavusest õpilastele. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
[<https://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=9729>] 01.04.2013.
- 10) **Kivirand, T.** 2010. Eripedagoogika. Eesti Erapedagoogide Liit.
- 11) **Kivirand, T.** Haridusliku erivajadusega õppuri haridus.
[<http://www.hm.ee/index.php?049578>] 05.04.2013.
- 12) Koda: puuetega inimeste tööturule tulek sõltub tööandjatest.
[<http://uudised.err.ee/index.php?06245384>] 14.04.2013.
- 13) **Kukk, K.** 2000. Eripedagoogika. Eesti Erapedagoogide Liit.
- 14) **Levald, H.** 2010. Haridus, kutsed ja tööturg Eestis. Tallinn: Hepter Grupp.
- 15) **Linno, T.** 2010. Puuetega täiskasvanute toimetulek ning puudega kaasnev hoolduskoormus. Tallinn: Sotsiaalministeeriumi toimetised.
- 16) **Martonson, M.** 2010. Õpiraskused. Kirjastus Koolibri.
- 17) **Meijer, C., Soriano, V., Watkins, A.** 2006. Hariduslikud erivajadused Euroopas.

Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur.

- 18) **Mägi, E.** Erivajadusega õppijad kutseõppes
[<http://it.scribd.com/doc/29988836/Erivajadusega-oppijad-kutseoppes-E-Magi>]
05.04.2013.
- 19) **O'Brien, J.** 2000. Tööotsing ja turundus. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- 20) **Poon-McBrayer, K.F.** 2002. Special Needs Education: Children with Exceptionalities. The Chinese University Press.
- 21) **Rõõm, T.** 12/2007. Haridus ja tööturg Eestis. Tallinn: Eesti Pank.
- 22) Teenused puudega või pikaajalise tervisehäirega inimestele. Eesti Tootukassa.
[<http://www.tootukassa.ee/index.php?id=11796>] 05.04.2013.
- 23) **Tiirmaa, L.** 2007. Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel. Tallinn: Argo.
- 24) **Verpson, A.L., Eensalu K., Rammo M.** 2009. Karjääriinfo erivajadusega noorele. Tallinn: SA Innove karjääriteenuste arenduskeskus.

LISAD

Lisa 1. Küsitlus Pärnumaa Kutsehariduskeskuse õpilastele

Tere! Olen Reena, TÜ Pärnu kolledži 4. kursuse tudeng. Kirjutan oma lõputööd teemal "Haridusliku erivajadusega kutsekooli lõpetanud tööturul Pärnumaa Kutsehariduskeskuse näitel". Iga arvamus on oluline ning olen väga tänulik, kui leiate aega küsitluse täitmiseks, vastused on anonüümsed.

1. Elukoht (linn või vald)

2. Sugu

☐ mees ☐ naine

3. Vanus

4. Mis võiks Teie puhul olla töötamist takistav asjaolu? (võite märkida mitu varianti)

☐tervislik seisund ☐võimalik kaastöötajate tõrjuv suhtumine ☐transpordi puudumine töökohta ☐tööks vajalike oskuste puudumine ☐ei ole takistusi

5. Milline oleks Teile sobiv tööaja kestvus?

☐8 tundi päevas ☐4 - 7 tundi päevas ☐1 - 3 tundi päevas

6. Millist abi oma töös arvatavasti vajate? (võite märkida mitu varianti)

☐nõustamist töö leidmiseks ☐täiendõpet ☐transpordiabi tööle jõudmiseks

☐juhendajat töö tegemiseks ☐ei vaja abi

7. Milliste allikate abi kasutate töö otsimiseks? (võite märkida mitu varianti)

☐ ajalehti ☐ kooli kodulehte ☐ töövahendusportaale (cvkeskus.ee, cv.ee, tootukassa.ee) ☐ räägin tuttavatega ☐ ei otsi hetkel tööd

8. Kas koolipraktika on piisav, et alustada tööd õpitud erialal?

☐ jah, on piisav ☐ ei ole piisav, praktikat on juurde vaja 1 - 2 kuud ☐ ei ole piisav, praktikat on juurde vaja 3 - 4 kuud

9. Kuidas tegite oma erialavaliku? (võite märkida mitu varianti)

☐ valitud eriala pakkus mulle huvi ☐ perekond soovitas ☐ sõbrad soovitasid
☐ ei osanud midagi muud valida, valisin juhuslikult ☐ kool asub minu elukohale lähedal

10. Kas olete huvitatud tööleminemisest?

☐ olen väga huvitatud ☐ hetkel ei ole huvitatud ☐ tulevikus tahan kindlasti tööle minna

11. Mulle on määratud töövõimetuspension:

☐ 30% ☐ 40% ☐ 50% ☐ 60% ☐ 70% ☐ 80% ☐ 90% ☐ 100% ☐ ei ole määratud töövõimetust

Aitäh vastamast!

Lisa 2. Küsitlus Pärnumaa ettevõtetele

Tere! Olen Reena Ailt, TÜ Pärnu kolledži 4. kursuse tudeng. Kirjutan oma lõputööd teemal "Haridusliku erivajadusega kutsekooli lõpetanud tööturul Pärnumaa Kutsehariduskeskuse näitel", seetõttu soovin läbi viia väikest uurimust ka Pärnumaa tööandjate seas.

Hariduslike erivajadustega on õpilane, kellel on õpiraskused, terviserike, puue, käitumis- ja tundeeluhäired või on pikemaajaliselt õppest eemal viibinud ning see toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õpikeskkonnas.

Iga arvamus on oluline ning olen väga tänulik, kui leiate aega küsitluse täitmiseks, vastused on anonüümsed.

*1) Teie ettevõtte asukoht (linn, vald)

*2) Teie ettevõtte tegevusvaldkond

☐hotellimajandus ☐kaubandus ☐puhastusteenindus ☐iluteenindus

☐puidutööstus ☐põllumajandus ☐õmblus ja käsitöö ☐ehitus tootmine

*3) Kas olete nõus tööle võtma erivajadusega kutsekooli lõpetaja?

☐jah ☐ei

*4) Millised oleksid peamised takistused erivajadusega kutsekooli lõpetaja töölevõtmiseks? (võite märkida mitu varianti)

☐ei ole takistusi ☐puudub juhendaja võimalus ☐pikk tööaeg (vahetustega, sh. öötöö) ☐töö kiirus ☐töö protsessi iseloom

5) Millist abi olete nõus pakkuma erivajadusega töötajale? (küsimus neile, kes vastasid punktile nr 3 jaatavalt, võite märkida mitu varianti)

☐täiendõpet ☐juhendaja abi töö tegemiseks ☐transpordiabi tööle jõudmiseks

*6) Kas olete nõus pakkuma erivajadusega kutsekooli lõpetajale praktikakohta?

☐jah ☐ei

Suured tänud vastamast!

SUMMARY

Labor Market Opportunities in Pärnumaa for Trade School Graduates with Special educational needs – as per Pärnumaa Kutsehariduskeskus students.

Reena Ailt

Everyone must be provided an opportunity to participate and contribute to society according to their individual abilities. Due to the lack of respect and tolerance towards disabilities in Estonia, people with special needs are not accepted enough as a natural part of society. As people with special needs find it extremely difficult to be competitive on the labor market, the topic of this work is vital. The main goal was to find out how students with special educational needs at Pärnumaa Kutsehariduskeskus feel about their future job opportunities and how willing are employers to hire disabled person. This work contains three different researches which results were gathered via quantitative survey. First task identifies the main obstacles pupils with special needs have when trying to enter labor market and their readiness for this. It turned out the main problem is deficient transportation options for disabled necessary for commuting on daily basis. Students also lack confidence due to their medical condition which causes belief they cannot be skillful enough. Most of them are afraid of co-workers negative attitude. According to students obtaining employment would be easier with better options of further education, counseling and a job tutor. Young people themselves are highly motivated to start a job. Many have been successful at practical training and job experience part of their study. They actively research job portals, newspapers and all other available social communication sites to get information about vacancies. Half of the students are not able to work full-time, instead four to seven hour workdays would be most suitable for them. This often might be the main obstacle at getting a job as most employers are particularly interested in hiring full-time workers. The survey was done with pupils studying Accommodation Services

at Pärnumaa Kutsehariduskeskus. More than half of them said the specialty was chosen because it is interesting and there are great perspectives. This is very positive that these young people have quite clear vision of what industry they want to work for in the future. The second part of this research was to establish how willing are employers to hire a school graduate who has special educational needs. Apparently only less than half of the companies would consider that. The main obstacles among many different reasons were presumable speed and quality issues. For some, long working hours or/and shift work including at nights. It is not taken into a consideration that by hiring some of these young people employers would get loyal and dedicated employee who would entirely value the given opportunity highly. The third part of the research was to identify possibilities and opportunities for employers to assist disabled people at workplace. The only option chosen by participants was tutorial assistance. Other possible answers for this topic (further education and transportation commuting to work) did not get chosen by anyone. More than half of companies would be willing to create some jobs experience vacancies which is quite positive. It is obvious, employers find hiring a disabled worker extremely risky and not cost efficient enough due to a long mentoring hours and slower workflow. Having a job for these disabled young people is not about money. It is about having quality of life by being a valued member of our society and opportunities to develop social skills necessary for acceptable self-esteem.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Reena Ailt

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 18.01.1985)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Haridusliku erivajadusega kutsekooli lõpetanud tööturul Pärnumaa
Kutsehariduskeskuse näitel

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Tiiu Kamdron,
(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 13.11.2013